

Доц. Г.Л. Демочко, О.В. Чернуха

Харківський національний медичний університет
Кафедра суспільних наук

Д. К. Заболотний як один з фундаторів вітчизняної мікробіологічної школи: діяльність вченого на посаді голови ВУАН

Вперше співробітництво відомого вченого з Всеукраїнською академією наук розпочалося у 1918 р. У цей рік їй тільки було створено за розпорядження очільника Української держави П. Скоропадського [1, с. 9], проте членом ВУАН вже за радянської влади Д. Заболотного обрано ще у 1921 р. Але вчений до певного часу не приймав активної участі у її житті, поки 1924 р. його не запросили залишитися у Києві з метою організації мікробіологічного інституту АН УСРР [2, с. 224]. Д. Заболотний згодився на цю пропозицію, але через його запрошення до Військово-медичної академії у Ленінграді усе відклалося.

У 1928 р. академіка запрошують вже очолити ВУАН. Він повертається на Батьківщину, про що писав у листі до колег: «Збираюся на Україну, сподіваючись, що зможу там попрацювати для рідного краю і народу. Обіцяють мені зробити лабораторію в Чеботарці, а поки при Академії в Києві» [1, с. 11]. Повертається Данило Кирилович із певними ваганнями — він не так давно переніс загострення хронічного ревматизму суглобів, тому писав у власному щоденнику: «Не знаю, чи вистачить мене на нове завдання... яке близьке до мого серця, але спробую зібрати всі сили... щоб попрацювати ще...» [3, с. 230].

Вже в перший день 12 травня 1928 року він задекларував перетворення ВУАН у найбільш авторитетний науковий центр Республіки. Д. Заболотний змінює структуру Академії, працює над вдосконаленням її статуту, намагаючись максимально швидко привести цей заклад у відповідність з вимогами часу. Було підсилено інститути технічного, сільськогосподарського та біологічного відділень, розширено проблематику їх досліджень. За ініціативою нового керівника вдалося розгорнути програму природних багатств УСРР — водних, мінеральних, клімату [4,

с. 13]. Вчені удосконалювали промислові технології, працювали над проблемами збільшення врожайності, розробляли нові матеріали для житлового та дорожнього будівництва. Першими роботами заявила про себе лабораторія електрозварювання на чолі з Є. Патonom. У вересні 1928 р. було розгорнуто діяльність хіміко-технологічної лабораторії.

Аналізуючи діяльність Д. Заболотного на посаді голови ВУАН, не слід забувати про деякі особливості того історичного періоду. У жовтні 1928 р. влада розпочала форсовану індустріалізацію, все, зокрема і діяльність науково-дослідних установ, мала бути підпорядкована інтересам народного господарства, як їх розуміли більшовики. При цьому, за виконанням планів і норм, на другий, якщо не на третій план, відступали інтереси їх виконавців — звичайних людей, життєвий рівень переважної більшості з них залишався на вкрай низькому рівні.

Вперше у історії вітчизняної науки за часів президентства видатного епідеміолога у практику було запроваджено здійснення публічних звітів ВУАН як в цілому, так і у окремих її галузевих науково-дослідних інститутах перед трудовими колективами. Він і сам, не дивлячись на похилий вік і хворобу, намагався особисто відвідати максимум подій, що відбувалися під егідою Академії наук у різних містах і містечках УСРР. За неповний рік Д. Заболотний виступав перед вченими, шахтарями, залізничниками, портовиками. З багатьма вів особисте листування, в яких давав поради щодо вирішення наукових проблем та господарчих питань [5, с. 66].

Президент ВУАН з великою відповідальністю ставився до виховання молодого покоління науковців, підтримував ініціативи інших науковців, зокрема, В. Отамановського, позитивно відгукнувшись про

відкриття ним «Кабінету вивчення Поділля» [6, с. 55]. У своєму щоденнику він зробив запис, що датований листопадом 1928 р.: «...добре, що моя посада дозволяє залучити до науки багато молодих сил, потяг яких до знань переполює радістю моє серце» [7, с. 38]. Перманентно перебуваючи у стані творчого пошуку, керівник ніколи навіть не намагався зображати з себе «генерала від науки», його не зачіпали успіхи учнів, яким він завжди надавав можливість вільного пошуку та широкої критики.

У червні 1928 р. Уряд виділив необхідні фінанси з метою створення у якості окремого підрозділу ВУАН Інституту мікробіології та вірусології з трьома відділами: мікробіологічним, біохімічним і епідеміологічним. Під Інститут навіть розпочали спорудження окремої будівлі. Д. Заболотний, повернувшись з Копенгагену, де він брав участь у Міжнародному науковому конгресі, починає особисто відбирати кадри для Інституту. Ставка робилася на молодих науковців, які вже встигли заявити про себе. Президент ВУАН форсує закупівлю спеціального обладнання, комплектацію наукової бібліотеки, закупівлю лабораторних тварин. У щоденнику з'являються записи: «Починаємо обживати Інститут...», «Треба розгорнути роботу в Інституті...», «Час вже складати план роботи та розпочинати досліди» [8, с. 20 — 21].

За півроку своєї роботи, Інститут перетворюється у головний науково-теоретичний і практичний центр мікробіології в Україні. Наприкінці 1928 р. у Карлівці, що на Полтавщині, запрацювала перша з шести запланованих, станція, що мала власні лабораторії медичної та ґрунтової мікробіології [9, с. 91]. Керівництво відділом медичної мікробіології президент вирішив здійснювати безпосередньо. Увага дослідника була спрямована на поглиблення уявлень стосовно кишкових інфекцій, дифтерії, грипу та його ускладнень, зокрема менінгіту.

Авторитет Д. Заболотного постійно зростає. У травні 1929 р. його обирають дійсним членом АН СРСР. Він знову стає членом ЦВК СРСР та ВУЦВК, депутатом Київської міської ради. Багато в чому завдяки активності свого президента, ВУАН на почат-

ку червня 1929 р. отримує ще один «транш» від РНК СРСР — 700 тис. рублів, які мали бути використані з метою укріплення матеріально-технічної бази академії [10, с. 90]. У постанові також підкреслювався внесок установи у господарчу, наукову та культурну розбудову УСРР.

Безумовно, талановитий вчений, довше очолюючи Академію наук республіки, міг би зробити набагато більше. Але життєві сили поступово залишали його. У серпні 1929 р., один з останніх записів у щоденнику дослідника підтверджує це: «Думаю про роботу, багато є планів, проте сили закінчуються — з кожним днем працювати мені стає все важче» [3, с. 237]. У жовтні 1929 р. Д. Заболотний у справах виїхав до Ленінграду, але на зворотному шляху захворів. Організм науковця вже давно був ослабленим, тому всі спроби врятувати його життя успіху не мали. 15 грудня 1929 року Данило Кирилович Заболотний пішов з життя.

Небагато часу перебував Д. Заболотний на посаді президента Академії наук України — трохи більше ніж півтора року. Проте його роль у історії становлення Академії та розвитку мікробіологічної науки в Україні є визначною. Значимість діяльності Д. Заболотного як президента — насамперед у великій організаторській роботі, спрямованій на встановлення тісного зв'язку теорії з практикою, відповідності наукового знання вимогам часу. Нарешті було створено ряд нових інститутів біологічного і технічного профілю, що мали вирішувати важливі питання охорони здоров'я, технічного і економічного розвитку республіки.

Отже, цій людині у дуже непростий час на зламі епох, вдалося органічно поєднати високі посади з найвищими науковими досягненнями, отримати всевітнє визнання і, при цьому, залишитися надзвичайно простою у спілкуванні, аскетичною у побуті та вимогливою до себе людиною. Всі ці якості Д. Заболотного вдалося, навіть за не надто тривалий період, проявити і на посаді президента ВУАН, давши новий імпульс розвитку цій «кузні» наукових кадрів республіки.

Список використаної літератури

- Moroz V.M., Palii H.K., Kovalchuk V.P. Akademik Zabolotnyi Danylo Kyrylovych — obdarovanyi narodom Ukrainy bezsmertiam (do 150-richchia z dnia narodzhennia). Biomedical and biosocial Anthropology. 2016. № 26. — S. 7 — 12.
- Aristovskiy V. Akademik, professor D.K. Zabolotniy. Kazanskiy meditsinskiy zhurnal. 1930. № 2. S. 224 — 225.
- Pitsyik N. Daniil Kirillovich Zabolotniy, 1866 — 1929. M.: Nauka, 1988. 304 s.
- Baroyan O. Zabolotniy — vyidayuschiysya ucheniy i velikiy grazhdanin. M.: Nauka, 1966. 20 s.
- Vasilev K, Gold E. D.K. Zabolotniy — odin iz pervyih organizatorov sovetskogo zdravoohraneniya. Sovetskoe zdravoohranenie. 1967. №4. S. 64 — 67.
- Robak I.Yu., Savchuk Z.S. Valentyn Otamanovskiy — revolyucioner, vchenyj, organizator nauky. Kh.: Kolegium , 2013. — 183 s.
- Duplenko K. Iz istorii nauchnyih meditsinskih shkol Ukrainyi. Sovetskoe zdravoohranenie. 1965. № 4. S. 35 — 39.
- Milenushkin Y. Vyidayuschiysya deyatel otechestvennoy meditsiny D. K. Zabolotniy. M.: Znanie, 1954. 24 s.
- Bilay V. Daniil Kirillovich Zabolotniy: sovetskiy mikrobiolog i epidemiolog. K.: Naukova dumka, 1987. 124 s.
- Vasilev K. D.K. Zabolotniy (1866 — 1829). M.: Meditsina, 1986. 103 s.

Д. К. Заболотный как один из фундаторов отечественной микробиологической школы: деятельность ученого на должности председателя ВУАН

Доц. А.Л. Демочко, О.В. Чернуха

Харьковский национальный медицинский университет

В статье рассмотрена деятельность отечественного эпидемиолога Д. Заболотного на посту главы Всеукраинской академии наук. За время работы была разработана и принята новая редакция ее устава. Д. Заболотный постоянно осуществлял выезды на места, что способствовало определению перечня наиболее актуальных проблем, решение которых можно было найти в стенах ВУАН. Существенным достижением стало открытие летом 1928 г. при академии Института микробиологии и вирусологии. Д. Заболотный лично контролировал кадровую политику, привлекая к работе в академии молодых ученых, что способствовало возникновению научных школ. Благодаря его усилиям значительно улучшилась материально-техническая база ВУАН и обеспечение ее научной литературой. Значимость деятельности Д. Заболотного как президента Академии наук — прежде всего в большой организаторской работе, направленной на установление тесной связи теории с практикой, соответствия научного знания требованиям времени.

D. K. Zabolotny as the one out of the founders of the domestic microbiological school: activity of the scientist at the head of all-ukrainian academy of SCIENCES

PHD H. Demochko, O. Chernukha

Kharkiv National Medical University

The article examines the activities of the outstanding domestic epidemiologist Danilo Zabolotny as president of the Ukrainian Academy of Sciences. During this time a new version of its charter was developed and adopted. Despite the illness, the head of the Academy of Sciences constantly carried out field visits, which helped to determine the list of the most pressing problems, the solution of which could be found in the walls of the UAS. A significant achievement of the scientist was the discovery the Institute of Microbiology and Virology on the base of UAS in the summer of 1928.

Danylo Zabolotny personally supervised personnel policy, attracting young scientists to work at the academy, which contributed to the emergence of scientific schools. Thanks to his efforts, the material and technical base of the Ukrainian Academy of Sciences and its provision with scientific literature have been significantly improved.

It is concluded that the significance of Danylo Zabolotny's activity as the president of the Academy of Sciences is primarily in the large organizational work aimed at establishing a close connection between theory and practice, the correspondence of scientific knowledge to the requirements of time.

Контактна інформація: Демочко Ганна Леонідівна —
кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Харківського
Національного Медичного Університету.
Харків, пр. Науки, 4. Тел.: +38-063-687-56-93, E-mail: inio2@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2020 р.